

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 13: Ekonomika a řízení

Studentská šedá ekonomika na SŠ

**Oldřich Kučera
Jihočeský kraj**

Třeboň 2020

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 13: Ekonomika a řízení

Studentská šedá ekonomika na SŠ

Student informal economy at secondary schools

Autoři: Oldřich Kučera
Škola: Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308
Na Sadech 308, 379 26 Třeboň
Kraj: Jihočeský kraj
Konzultant: Mgr. Zdeněk Kučera

Třeboň 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracoval samostatně a použil jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Třeboni dne 7. 2. 2019

Podpis:

Oldřich Kučera

Poděkování

Rád bych zde vyjádřil své poděkování všem, ač anonymním, respondentům, kteří se aktivně zúčastnili mého dotazníkové šetření a svými odpověďmi napomohli k dosažení hodnověrných výsledků práce. Stejně tak patří můj Mgr. Zdeňku Kučerovi a Mgr. Jitce Maškové, kteří mi poskytli cenné rady, co se formální stránky práce týče.

Anotace

Hlavní náplní této práce je prozkoumání finanční otázky života středoškolského studenta. Konkrétněji práce cílí na problematiku tzv. studentské šedé ekonomiky. V úvodu práce jsou vytyčeny výzkumné otázky a stanoveny její cíle. Teoretická část se zaměřuje na vymezení finanční situace studentů SŠ; popsání šedé ekonomiky, coby hlavního teoretického základu, jakož i vyvození prvotních principů, jimiž by se měl středoškolský šedý trh řídit. Praktická část se věnuje vyhodnocení výsledků vzešlých ze sociologického dotazníkového šetření, zkoumajícího rozšíření šedé ekonomiky na SŠ. V celé práci je klíčová snaha vyvodit na základě dotazníkového šetření a jiných výzkumných metod obecné závěry. Napříč dílem nechybí ani samotné zamyšlení autora nad celou problematikou, jakož i včlenění jeho subjektivních zkušeností do výzkumu samotného.

Klíčová slova

Šedá ekonomika; příjem; střední škola; šedý trh

Annotation

The main content of this work is to examine financial matters of secondary-school student's life. It is aimed specifically at the problematics of the students' shadow economy. In the preface of this work are being set the research questions and goals. The theoretical part focuses on the definition of a secondary-school-students financial situation, description of the shadow economy as the main theoretical basis, as well as on drawing primal principles which the secondary-school shadow market should be led by. The practical part is devoted to the assessment of results coming from the sociological questionnaire's survey analyzing the broadening of the secondary-school shadow economy. In the entire work is crucial the effort to draw general conclusions based on the questionnaire's survey and other research methods. Across the work cannot be missed both the author's reflection on the whole problematics and the integration of his subjective experience in the research as such.

Keywords

Informal economy; income; secondary school; grey market

OBSAH

1	Úvod	7
2	Ekonomická situace středoškolských studentů	8
2.1	Příjmy studentů SŠ	8
2.1.1	Složky příjmů.....	8
2.1.2	Průměrné měsíční příjmy	9
2.2	Výdaje studentů SŠ	9
2.2.1	Složky výdajů	9
2.2.2	Průměrné měsíční výdaje	10
2.2.3	Ušetřené peníze	10
3	Šedá ekonomika	12
3.1	Definice	12
3.2	Povaha šedé ekonomiky	12
3.2.1	Motivace k neformální směně.....	13
3.2.2	Teorie Laissez faire	13
3.3	Neduhy šedé ekonomiky	14
3.3.1	Společnost pod nadvládou šedé ekonomiky	14
3.4	Aplikace ve středoškolském prostředí.....	15
3.4.1	Princip studentské šedé ekonomiky	15
3.4.2	Vůle ke směně.....	15
3.4.3	Riziko podnikání.....	16
3.4.4	Příklady studentské šedé ekonomiky	16
3.4.5	Nabídka a poptávka ve vztahu učitel-žák.....	17
3.4.6	Přijmutí nevyhnutelného	17
4	Výzkumné šetření.....	19
4.1	Účastníci dotazníkového šetření	19
4.1.1	Rozvrstvení dotazovaných.....	20
4.1.2	Zastoupení dle pohlaví	20
4.1.3	Příslušnost podle kraje.....	21
4.1.4	Rozvrstvení dle typu školy	22
4.1.5	Rozdělení dle ročníku SŠ	23
4.2	Výskyt šedé ekonomiky na SŠ.....	24
4.2.1	Zkušenost respondentů se šedou ekonomikou na SŠ.....	24

4.2.2	Výskyt šedé ekonomiky na SŠ v osobní rovině.....	25
4.2.3	Osobní setkání s šedou ekonomikou	26
4.2.4	Vlastní zainteresovanost do šedé ekonomiky	27
4.3	Podoby a morální hledisko šedé ekonomiky na SŠ	28
4.3.1	Konkrétní podoby šedé ekonomiky na SŠ.....	28
4.3.2	Schvalování šedého trhu.....	30
4.3.3	Potenciální participace v šedé ekonomice	31
4.3.4	Potenciální využití šedého trhu.....	32
5	Vyhodnocení	33
5.1	Motivace k šedé ekonomice.....	33
5.1.1	Konkurenční boj.....	33
5.2	Podoby šedé ekonomiky.....	34
5.2.1	Konkrétní příklady	34
5.3	Základní principy studentské šedé ekonomiky	34
5.3.1	Princip určení podoby	34
5.3.2	Princip všeobecné spokojenosti	35
5.3.3	Princip utajení	35
6	Závěr	37
7	Použité zdroje	38
7.1	Vlastní seminární práce	38
7.2	Vlastní dotazníkové šetření.....	38
7.3	Právní předpisy České republiky	38
7.4	Literatura	38
7.5	Internetové zdroje.....	38
8	Seznam grafů.....	40

1 ÚVOD

Autor si ve své práci klade za cíl blíže nahlédnout a proniknout do tajů tzv. šedé ekonomiky, která funguje mezi českými středoškolskými studenty, popřípadě kompletně vyvrátit, či potvrdit její existenci. Výsledkem práce by mělo být shrnutí a pojmenování neoficiálních finančních procesů, které mezi středoškolskými studenty probíhají, jakož i představení pohledu samotných středoškoláků na celou problematiku.

Aby bylo možné do celé problematiky co nejkomplesněji nahlédnout, využil autor k získání potřebných informací několik odlišných způsobů. Základním prostředkem, díky němuž bylo možné vymezit jednotlivé pojmy a utvořit si základní povědomí o později zkoumaných jevech, bylo studium odborné literatury, jakož i práce s veřejně dostupnými internetovými zdroji. Zejména v úvodní části díla jsou informace čerpány z vlastních zdrojů autora, neboť on sám již dříve toto téma částečně otevřel ve své práci „Příjmy a výdaje studentů SŠ“¹.

Podstatná část práce je však postavena na výsledcích sociologického dotazníkového šetření², prováděného samotným autorem speciálně pro účely této práce. Na základě spárování výsledků dotazníkového šetření s poznatky vzešlými z vlastních ekonomických úvah, zformuloval autor obecné závěry celé práce.

Velice důležitým aspektem celého díla byla snaha vyhnout se sběru informací pouze v jednom regionu. Autor proto dotazníkové šetření prováděl mezi studenty napříč celou Českou republikou, aby zajistil validitu jednotlivých informací. Současně si autor uvědomoval potřebu zahrnout mezi respondenty studenty všech typů SŠ, všech ročníků a samozřejmě obou pohlaví, aby se práce nezaměřovala pouze na studenty jednoho typu, ale utvářela hodnověrný náhled na celou situaci.

Vzhledem k tomu, že se autorovi při prvotním průzkumu situace nepodařilo nalézt žádnou veřejně dostupnou práci, která by zkoumala podobnou otázku, považuje dosavadní zpracování tématu za velice nedostatečné. Absence jakéhokoli pojednání na dané téma byla jednou z hlavních příčin, proč se sám autor rozhodl touto problematikou zabývat a vyhotovit v jejím duchu tuto práci.

¹ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01].

² KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

2 EKONOMICKÁ SITUACE STŘEDOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ

Stejně jako jiné životní fáze má i život středoškolského studenta svá určitá specifika. V České republice je střední vzdělávání nejčastěji koncipováno jako tříleté či čtyřleté a pro participaci v něm je zákonem požadováno splnění povinné školní docházky či úspěšné ukončení základního vzdělávání.³ To v praxi znamená, že středoškolskými studenty jsou ve většině případů jedinci ve věkovém rozmezí 15–19 let. Většina těchto studentů současně plní svou školní docházku v denní formě vzdělávání, jedná se tedy o hlavní náplň jejich pracovního týdne.⁴ Z výše zmíněných skutečností vyplývá, že finanční situace průměrného středoškolského studenta je naprosto nepodobná finanční situaci průměrného pracujícího. Oba zástupci svých pomyslných „tříd“ mají totiž rozdílné časové preference, jakož i vstupní faktory.

Pracující může výdělečné činnosti věnovat většinu svého časového kapitálu, zatímco student tráví tento čas studiem. Náklady obětované příležitosti (zde za účelem studia) jsou tedy u studentů nepoměrně vyšší a jejich průměrné příjmy tím pádem nižší. Český právní řád také stanovuje pro práci mladistvých odlišné podmínky než pro práci zletilých a do jisté míry je tedy diskriminuje. Mladistvým je zakázáno pracovat v noci a přesčas, dále je jim zcela znemožněno vykonávat některé pracovní činnosti, z nichž by jim plynulo zvýšené riziko nebo nejsou přiměřené jejich fyzickému a rozumovému rozvoji. Je tedy zřejmé, že v pracovních vztazích jsou mladiství zaměstnanci méně konkurenceschopní, a tedy i jejich průměrný výdělek bude nižší.⁵

2.1 Příjmy studentů SŠ

Nicméně z logiky věcí vyplývá, že i přes tyto nepříznivé faktory středoškolští studenti příjem potřebují. Adolescence je totiž obdobím, kdy se mladý člověk začíná pomalu osamostatňovat a schopnost disponovat vlastními finančními prostředky je jedním ze základních pilířů existenční nezávislosti.

2.1.1 Složky příjmů

Jelikož je tedy středoškolským studentům podstatně ztíženo obohatit se vlastní prací, nehraje u nich tato příjmová složka tak dominantní roli jako v případě průměrného pracujícího. Z toho plyne, že pro studentský příjem je daleko charakterističtější větší diverzita. Na základě dřívějšího autorova výzkumu⁶, jehož výsledky budou představeny dále, bylo zjištěno, že nejdůležitější roli v příjmech

³ Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, § 59.

⁴ Střední školy - školy, třídy, žáci, učitelé v časové řadě 2007/08 - 2017/18. In: Český statistický úřad [online]. Praha: Český statistický úřad, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61508174/2300421845.pdf/c5380c95-eb6d-4160-8ec3-920deaf76b00?version=1.2>.

⁵ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů § 243–247.

⁶ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/O4E7I7C1A9G9V2W7W8B5/data/index>.

průměrného studenta SŠ hrají brigády, těsně následovány vypláceným kapesným od rodičů. Mezi další možnosti příjmů pak můžeme zařadit finanční dary, nebo stipendia a různá finanční ocenění.⁷

2.1.2 Průměrné měsíční příjmy

Pro lepší celkovou představu o finanční situaci studentů SŠ zmiňme výzkumnou otázku, ve které byli tito dotazováni, jaké výše dosahují jejich průměrné měsíční příjmy. Zatímco 11 % dotazovaných uvedlo, že jejich měsíční příjem nepřekročí částku 500 Kč, 21 % respondentů se vyjádřilo, že měsíčně na jejich konta přibydou částky dohromady přesahující 4 000 Kč. Již z těchto dat je tedy zřejmé, že se finanční situace jednotlivých studentů velmi liší, a to i navzdory faktu, že průměrná hodinová mzda studentů vykazuje odchylky „pouze“ v řádech desítek procent. Rozhodující faktory, určující výši celkových příjmů, tedy musíme hledat jinde, ať už mezi běžnými (výše zmiňovanými) příjmovými složkami nebo mezi těmi, které spadají spíše pod pojem „šedá ekonomika“.⁸

Co se absolutních čísel týče, z výzkumu vzešlo, že průměrné měsíční příjmy dotazovaných středoškoláků atakují částku 1 700 Kč. Tato nominální částka musí být ovšem brána pouze jako orientační, neboť z šetření vyplývá, že příjmová nerovnost mezi studenty SŠ je značná, v řádech stovek procent.⁹

2.2 Výdaje studentů SŠ

Aby byl celý pohled na ekonomickou situaci středoškoláků kompletní, je nutné vedle příjmů zmínit i jejich výdaje. Tyto dva ekonomické pojmy spolu totiž blízce souvisí a výzkum pouze jedné oblasti bez té druhé nemůže poskytnout dostatečně vypovídající přehled o celé situaci. Finální porovnání příjmů a výdajů může navíc poskytnout odpověď na otázku, zda mezi studenty SŠ existují nějaké relativně přebytečné finanční prostředky, které by případně mohly zdůvodnit chod a existenci studentské „šedé ekonomiky“.

2.2.1 Složky výdajů

Pro pochopení problematiky takových studentských výdajů je dobré zjišťovat nejenom přesné částky, které tito utratí, ale především je potřeba ptát se, za co jsou vůbec tyto finanční prostředky směřovány. Díky předchozím výzkumům tedy bylo zjištěno, že dotazovaní středoškolští studenti nejvíce utrácejí za jídlo.¹⁰ Znamé Sokratovo přísloví „*Nežijeme, abychom jedli, ale jíme, abychom žili.*“¹¹ zde tedy očividně neplatí. Mezi další významné výdajové složky pak můžeme dle šetření

⁷ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 9.

⁸ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 10.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 11.

¹¹ „*Nežijeme, abychom jedli, ale jíme, abychom žili.*“. In: Citáty slavných osobností [online]. Citaty.net, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/4209-sokrates-nezijeme-abychom-jedli-ale-jime-abychom-zili/?page=4>.

zařadit výdaje na zábavu. Jako tu výzkum chápal všechny dobrovolné volnočasové aktivity, ať už se jedná o účast na diskotéce, návštěvu kina či divadla.¹² Tato odpověď je vzhledem k věku a vývojové fázi dotazovaných (středoškoláků) poměrně logická, neboť potřeba se bavit k dospívání zcela jistě patří.

Co se dalších položek týče, o něco méně studenti utrácejí za oblečení a kosmetiku, kromě toho peníze z jejich kapes mizí kvůli nákladům spojeným s dopravou.¹³ U cestovních nákladů je ovšem nutné dodat, že by byly za normálních okolností patrně mnohem vyšší. V České republice ovšem k 1. 9. 2018 začaly platit rozsáhlé slevy na jízdném ve výši 75 % pro děti a studenty do 26 let, z čehož lze logicky odvodit, že se náklady studentů na dopravu podstatně snížily.¹⁴

2.2.2 Průměrné měsíční výdaje

Budeme-li se bavit o konkrétních číslech a průměrných hodnotách, uveďme, že dle dotazníkového šetření byly průměrné měsíční výdaje dotazovaných studentů SŠ stanoveny na částku 1 000 Kč. Ovšem i zde je nutné zmínit, že škála odpovědí byla poměrně široká a rozrůzněná. Zatímco 13 % respondentů uvedlo, že jejich průměrné měsíční výdaje nepřesáhnou částku 500 Kč, 7 % dotazovaných se nechalo slyšet, že měsíčně utratí i přes 4 000 Kč. I přes tento nepoměr nejsou v otázce průměrných výdajů tak markantní rozdíly jako v otázce příjmů (viz s. 8¹⁵).¹⁶

Již z těchto prvotních výsledků tedy pomalu vyplývá, že mezi studenty SŠ musí existovat určité zbytkové finanční prostředky, neboť příjmy středoškoláků jsou podstatně vyšší než jejich výdaje (viz s. 8). Tyto zbytkové prostředky pak mohou být ponechány stranou pro budoucí využití, investovány nebo využity jinými způsoby v jiných (a třeba i neoficiálních) oblastech trhu.¹⁷

2.2.3 Ušetřené peníze

Ačkoliv by šlo ušetřené peníze každého dotazovaného studenta jednoduše vypočítat na základě jeho odpovědí na otázky týkající se průměrných příjmů a výdajů, považoval autor této práce (současně i autor celého výše zmiňovaného výzkumu) za vhodné dotázat se respondentů samostatně, jaké výše dosahují jejich průměrné měsíční úspory. Díky následnému vyhodnocení dotazníků pak vyšel najevo velice zajímavý fakt.

Ačkoliv byly průměrné měsíční příjmy stanoveny na částku 1 700 Kč a průměrné měsíční výdaje na 1 000 Kč, (viz s. 8–9), průměrné měsíční úspory atakovaly pouze 400 Kč. Nepoměr je tedy zcela

¹² KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 12.

¹³ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 12.

¹⁴ Tiskové zprávy: Děti, studenti a senioři mohou využít vlaky Českých drah od 1. září za státní slevu. In: České dráhy [online]. Praha: České dráhy, 2008 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <http://www.ceskedrahy.cz/tiskove-centrum/tiskove-zpravy/-30194/>.

¹⁵ Tento zápis chápeme vždy jako stranu této práce.

¹⁶ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 13.

¹⁷ Tamtéž.

zřejmý. Zde lze argumentovat skutečností, že dotazník nabízel pouze omezený počet odpovědí s omezeným rozsahem částek a konečné výsledky tak pro tyto nepřesnosti nemohou sedět. Když byly ovšem odpovědi respondentů vyhodnocovány jednotlivě, vyšlo najevo, že tento argument nepostačuje. Někteří respondenti totiž uvedli, že jejich průměrné měsíční úspory jsou znatelně menší než rozdíl jejich průměrných měsíčních příjmů a výdajů, a to i přes skutečnost, že jim byla v dotazníku nabídnuta odpověď, která by tento nepoměr zmenšila (tedy odpověď přesnější). Současně se v rámci rozsahu šetření nejednalo pouze o výjimečný jev.¹⁸

Je tedy žádoucí položit si otázku: „Proč tomu tak je?!“ Odpověď může být dvojitá. Buďto připustíme, že respondenti nevěnovali vyplnění dotazníku dostatečnou pozornost, a jedná se tedy pouze o opakující se chyby, nebo vezmeme v potaz možnost druhou. V tom případě se nabízí spekulace, proč studenti ve svých výdajích zamlčeli určitou výdajovou složku. Odpovědí může být znovu hned několik. Jedna z nich však zahrnuje i hypotézu, že by některé výdaje studentů SŠ nebyly takříkajíc oficiální, a studenti tak nepovažovali za nutné je zmiňovat. Jinými slovy, opět narážíme na problematiku „šedé ekonomiky“.

¹⁸ KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01], s. 14.

3 ŠEDÁ EKONOMIKA

Zejména v zahraničních ekonomických publikacích je možné často narazit na pojem „informal economy“. Ač doslovný překlad toho pojmu do češtiny zní „neformální ekonomika“, v tuzemském prostředí je mnohem oblíbenější používat sousloví „šedá ekonomika“. Dalšími alternativními názvy jsou pak „stínová“ či „skrytá“ ekonomika. Důležité je si ale uvědomit, že všechny tyto názvy vymezují (ačkoliv vždy ne zcela přesně) jednu jedinou problematiku.¹⁹

3.1 Definice

Ačkoliv se mnohé definice navzájem drobně liší, všechny se shodují v tom, že šedou ekonomikou chápeme tu část ekonomické produkce, která není oficiálně povolena a často ani jasně vymezena zákonem. Jedná se o ty činnosti na trhu, které nejsou nijak regulovány ani chráněny státem. Současně tyto aktivity často přímo neporušují zákony dané země, v níž se uskutečňují, ale stojí spíše na pomezí právního řádu. Z toho vyplývá, že je obvykle velmi těžké proti šedé ekonomice bojovat, neboť v mnoha případech zákon přesně neupravuje, zda je již daná činnost za hranou zákona, či nikoliv. Obecně řečeno ale aktivity s šedou ekonomikou spojené porušují ustálená etická a morální pravidla, a vrhají tak stín na principy tržní ekonomiky. Děje se tomu tak zejména z toho důvodu, neboť tyto aktivity poskytují svým provozovatelům jakousi „nečestnou“ výhodu, neboť jejich vykonavatelé neberou ohled na své okolí a svobody ostatních. Typickým příkladem je práce na černo.²⁰

Je také nutné podotknout, že na rozdíl od „formální ekonomiky“ nejsou aktivity spadající pod šedou ekonomiku zahrnuty do finálního výpočtu hrubého národního produktu či hrubého domácího produktu dané země. Díky tomu tedy není zcela možné popsat výkonnost ekonomiky daného státu pouze na základě makroekonomických ukazatelů. Tyto „šedé“ složky, které nelze dost dobře změřit a popsat, totiž často zahrnují nemalou část finančních transakcí uskutečněných na daném území a bez jejich zahrnutí je tak celá statistika poměrně zkreslená.²¹

3.2 Povaha šedé ekonomiky

Z obecné definice může plynout předčasný závěr, že šedá ekonomika je absolutně nežádoucí a hlavní snahou celé společnosti by mělo být tyto aktivity jednou provždy vymýtit. Jsou však případy, kdy právě neformální sektor může umožnit oživení trhu a finálně tak přispět ke zlepšení celé

¹⁹ Informal economy. In: International Labour Organization [online]. Geneva, Switzerland: International Labour Organization, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/lang--en/index.htm>.

²⁰ Definitions of informal economy, informal sector and informal employment. In: OECD Library [online]. Paris, France: OECD, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: https://www.oecd-ilibrary.org/development/tackling-vulnerability-in-the-informal-economy_103bf23e-en.

²¹ Tamtéž.

ekonomické situace. Někteří liberálové se také domnívají, že tyto činnosti jsou jen adekvátní odpovědí na nespravedlivé státní zásahy do tržní ekonomiky.²²

Ať tak či onak, faktem zůstává, že šedá ekonomika funguje a funguje poměrně dobře. Existuje tedy dostatečný počet lidí, kteří jsou ochotni se do ní zapojit a podstoupit tak riziko neformální směny. Nabízí se proto otázka: „Co občany států vede k tomu, aby toto riziko vůbec podstupovali a obcházeli tak oficiální státní systém?“ Nezbytně musí existovat dostatek faktorů, které učiní takové počínání výhodným, neboť jinak by zcela logicky nemělo smysl.²³

3.2.1 Motivace k neformální směně

V posledních dekádách začal světově dominovat systém tržní ekonomiky, který s sebou přinesl nejenom mnoho výhod oproti systémům jiným, ale také některé ne příliš vítané skutečnosti, a to zejména pro státy samotné. Vzhledem k tomu, že státní moc obvykle vychází z násilím ustavených monopolů na určité produkty a služby, není zcela volný trh pro stát ničím vítaným. Daně, které jsou hlavním nástrojem politické moci takových vlád, totiž odporují právě principům volného trhu, neboť brzdí ekonomický růst a snižují celkový blahobyt.²⁴

Pro občany samotné daně znamenají vždy jen nerovnoměrné přerozdělování bohatství, aniž by přitom reflektovaly rozdělení přirozené svobodnému trhu, tedy na základě toho, jak moc dokáže daný jedinec poskytovat společnosti užitek. Zcela logicky proto od samého počátku zdaňování existují snahy tento systém obejít a dosáhnout tak pro obě strany výhodnější směny, neboť by z ní ani jedna strana nemusela nic odvádět státu. Daně samotné jsou tudíž jedním z důvodů, proč šedá ekonomika vůbec existuje. Můžeme jen spekulovat, zda by zrušení daňového systému vedlo i k úplnému úpadku aktivit na neoficiálních trzích.²⁵

3.2.2 Teorie Laissez faire

Vedle zdanění pak existuje ještě celá řada jiných státních zásahů do tržní ekonomiky, které ve svém důsledku motivují občany k participaci v šedé ekonomice. Jedná se například o zákony stanovující minimální mzdu, které znemožňují zaměstnat ty, jejichž mezní produkt nedosahuje požadované výše a pro zaměstnavatele tak není výhodné za minimální mzdu takové jedince zaměstnat. Z toho důvodu tedy existuje právě již zmiňovaná práce na černo, neboť na šedém trhu žádná minimální mzda neexistuje a tito jedinci zde mohou volně pracovat i za mzdu nižší.²⁶

Podle známé a uznávané ekonomické zásady „Laissez faire“, tedy že by stát téměř neměl zasahovat do svobodného trhu a měl by se omezit pouze na zajištění společné obrany, pak mezi příčiny šedé

²² Informal Economy. In: WIEGO [online]. Manchester, UK: WIEGO, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.wiego.org/informal-economy>.

²³ Informal economy. In: International Labour Organization [online]. Geneva, Switzerland: International Labour Organization, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/lang--en/index.htm>.

²⁴ ROTHBARD, Murray. Ekonomie státních zásahů. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-10-3, s. 179-275.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž, s. 143-144.

ekonomiky patří i jevy další. Můžeme jmenovat například clo, podporu v nezaměstnanosti, stanovené standardy kvality, ale například se sem řadí i zákony omezující dětskou práci. Všechny tyto zásahy totiž nějakým způsobem diskriminují určité skupiny osob, které jsou tak na oficiálním trhu znevýhodněny. Z toho důvodu jsou tito nuceni přesunout svou energii na trh neoficiální, tedy do sféry šedé ekonomiky.²⁷

3.3 Neduhy šedé ekonomiky

Z výše uvedených hypotéz se může zdát, že jako taková šedá ekonomika trhu vlastně prospívá a jedná se tak o pro spotřebitele plně žádoucí jev. Realita je ovšem poněkud odlišná. Neoficiální finanční úkony sice mohou za určitých okolností trhu prospět, avšak ne dlouhodobě. Současně spolu s rozkvětem šedé ekonomiky přichází i pomalý rozvrat společenského uspořádání, neboť na skrytém trhu jsou často ceněny jiné schopnosti než na trhu oficiálním. Alokace zdrojů se tedy zásadně mění, což s sebou přináší vynucené změny v hierarchické struktuře společnosti, neboť ruku v ruce se zdroji se přesouvá i moc.²⁸

3.3.1 Společnost pod nadvládou šedé ekonomiky

Konkrétněji se pobavme o tom, jak by se situace na trhu a ve společnosti vyvíjela, pokud by skutečně šedá ekonomika dorostla takových rozměrů, že by vyhrála konkurenční boj s tou oficiální. V takové situaci by stát ztratil faktickou kontrolu nad svými občany, neboť je to právě moc ekonomická, která státu zaručuje jeho výsadní postavení. Je asi zbytečné dodávat, že by v takovém případě ekonomika daného státu velmi oslabila.²⁹

Výrobní faktory by se totiž ve velkém přesouvaly do ekonomiky šedé, kde by ovšem nemohly být efektivně kontrolovány, a statistika by tak byla prakticky nemožná. Z toho důvodu by měla veřejnost vždy jen lokální povědomí o stavu trhu a lidé tak nemohli efektivně přesouvat své zdroje tam, kde je to nejvíc potřeba, neboť celkový chaos by to neumožnil. Logicky by proto ubyla konkurence, nevytvářela by potřeba příliš inovovat, a to vše by se podepsalo na celkové produktivitě. Současně by neexistovaly žádné oficiální státní regulace a zásahy, pomalu by tedy zavládla anarchie. Plýtvalo by se přírodními zdroji, nikdo by nedbal na bezpečnost práce a moderní člověk by tím přišel o většinu právních výdobytků posledních staletí. Zkrátka a dobře, lidé by sice bez jakýchkoliv regulací uspokojovali své potřeby a prováděli vždy nejvýhodnější směny, což je ideálem volného trhu, avšak tento volný trh by nefungoval příliš dlouho a efektivně, neboť by nebral ohledy vůbec na nic.³⁰

²⁷ ROTHBARD, Murray. *Ekonomie státních zásahů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-10-3, s. 57-61.

²⁸ Tamtéž, s. 327-360.

²⁹ Informal economy: More than 60 per cent of the world's employed population are in the informal economy. In: International Labour Organization [online]. Geneva, Switzerland: International Labour Organization, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: [https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_627189/lang--en/index.htm](https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_627189/lang-en/index.htm).

³⁰ Tamtéž.

Teoreticky by ale byla úroveň celkového blahobytu na nejvyšší možné úrovni, neboť je to právě volný trh, který blahobyt zaručuje. Vždy by se však samozřejmě našel někdo, kdo by vyvíjel agresi vůči druhým, a pomalu by se tak začaly ustavovat nové vlády vzešlé z těch nejschopnějších „šedých“ obchodníků. Svět by se pomalu vrátil zpátky do rovnováhy, avšak o několik vývojových období zpět. Celkově bychom vše mohli připodobnit k temnému a zaostalému středověku, který nahradil antiku a ekonomicky vyspělou Římskou říši.³¹

3.4 Aplikace ve středoškolském prostředí

Nyní se zkusme zamyslet nad tím, jak by taková šedá ekonomika mohla fungovat v prostředí středního vzdělávání. Jak už víme, pod neoficiální ekonomiku spadají všechny finanční činnosti, které nejsou nijak kontrolovány nebo regulovány, ale zároveň přímo neporušují zákon jako takový (viz s. 12). Například by se tedy mohlo jednat o situaci, kdy jeden středoškolák vykoná za úplatu pro druhého nějakou činnost, týkající se plnění školních povinností. Je ovšem nutné podotknout, že toto chování do jisté míry porušuje nepsaný předpoklad, že si žáci své povinnosti plní sami, aby se tím něco naučili. Jednání samo o sobě však není protiprávní.

Jak jsme navíc zjistili výše, finanční situace středoškolských studentů a jejich pozice na oficiálním trhu není příliš valná. Současně vyšlo najevo, že studenti nějaký příjem potřebují (viz s. 8–11). Není proto zcela nereálné předpokládat, že by se středoškoláci do šedé ekonomiky zapojili a výše zmíněná situace by klidně mohla nastat. Pro další potřeby této části práce tudíž předpokládáme, že se určitá část středoškoláků šedé ekonomiky účastní. V dalších pasážích práce pak budou vytyčené domněnky konfrontovány se statistickými údaji na základě dotazníkových šetření a jiných průzkumů.

3.4.1 Princip studentské šedé ekonomiky

Co se pak týče konkrétních podob, které by ve středoškolském prostředí mohla šedá ekonomika nabýt, spektrum je poměrně široké. Klíčem k úspěchu musí být mezigenerační utajení. To v praxi znamená, že si studenti poskytují různé „šedé“ služby mezi sebou navzájem, avšak celý proces je patřičně utajen před příslušníky jiných generací, zejména učiteli. Počítá se zde s generační solidaritou a všeobecnou výhodností, které zajistí patřičné utajení. Studenti se tak kryjí navzájem, neboť na takto fungující šedé ekonomice nikdo netratí, avšak řada z nich získává.

3.4.2 Vůle ke směně

V celém procesu oproštěném od vnějších zásahů tak funguje princip volného trhu. Ti, kteří mají dostatečné finanční prostředky, mají „svobodnou“ možnost vyměnit je za služby, které nabízejí studenti jiní. De facto se jedná o směnu peněz za ušetřený čas. Hlavním cílem, který nakupující studenti sledují, je ušetření vlastního času, jež by strávili plněním předepsaných školních povinností. Druhý student účastnící se směny naopak vymění svůj volný čas za finanční částku a

³¹ ANCIENT ROMAN ECONOMY. In: UNRV [online]. UNRV.com, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.unrv.com/economy.php>.

místo volných chvil, které by strávil s přáteli, vypracovává cizí práci. Motivy vedoucí druhého studenta k takovému jednání jsou popsány výše (viz s. 8–11).

3.4.3 Riziko podnikání

Samozřejmě se však stále jedná o šedou ekonomiku, a to zejména z toho důvodu, že je výše zmíněné jednání obvykle považováno za nemorální a společensky závadné. To v praxi znamená, že není (nebo by být alespoň nemělo) veřejně nijak podporováno. Jedná se totiž ve své podstatě o podvod a ten je ze zákona trestný.³²

Situace je však poněkud komplikovanější. Ve většině případů je totiž po žácích požadováno, aby odevzdali svou vypracovanou práci. Avšak problém spočívá v tom, že v situaci, kdy jeden žák prodá druhému své autorské dílo (např. slohovou práci), stává se druhý žák právoplatným majitelem dané práce. Když pak druhý žák tuto práci odevzdá, skutečně se jedná o jeho vypracovanou práci, neboť na ni má plné vlastnické právo.³³ Žádný podvod se tedy neuskutečnil a ve své podstatě není zač žáka trestat. Opět je ovšem nutné dodat, že prvoplánovým cílem práce není získat dobrou známku, nýbrž se něčemu naučit. Žáci si podstatu tohoto však často neuvědomují, což umožňuje vznik již zmíněné situace a její nahlížení způsobem, který zde byl popsán. Riziko takového počínání tedy není příliš vysoké právě pro mnohé nejasnosti ve výkladu jednotlivých požadavků a ustanovení.

Dalším faktorem, který hraje ve prospěch zmiňovaného počínání, je velice nízká šance na to, že bude taková činnost odhalena. Protože prodávaná školní práce je vždy zcela novým autorským dílem prodávajícího studenta, neexistují o ní žádná evidence. Programy proti plagiátorství jsou tak zcela neúčinné, neboť není s čím přijatou práci porovnat. Jediným možným způsobem tak je porovnání celé práce s jinými pracemi autora. Tato metoda je však velmi náročná a zakládá se na předpokladu, že i ostatní práce daného autora nejsou jednoduše dílem někoho druhého (toho samého). Na školách pro takové počínání navíc chybějí časové kapacity.

Autor práce by navíc rád zmínil zajímavou skutečnost, kterou se mu během jeho studia podařilo vypořádat. Dle jeho zkušeností jsou z „neautorství“ své práce ve většině případů podezříváni studenti, jichž se tento fenomén netýká a kteří svou práci skutečně sami vypracovali. Za celé své studium se setkal pouze s jedním případem, kdy byl student, odevzdávající práci, jejímž není autorem, odhalen. Dále autor této práce přiznává, že v jeho širokém okolí není výše zmiňovaný fenomén „výměny peněz za čas“ nijak neobvyklý.

3.4.4 Příklady studentské šedé ekonomiky

Budeme-li se bavit o konkrétních případech výše zmiňovaného jednání, může autor práce opět čerpat ze svých vlastních postřehů a poznatků. Jak si ostatně můžeme domyslet, ona „prodávaná školní práce“ může být téměř jakékoliv podoby. Studentům jsou často zadávány úkoly různých formátů, ať už se jedná o seminární práce, slohové práce, referáty či jiné domácí práce vyžadující

³² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 209.

³³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1011-1014.

vlastní tvůrčí faktor. Všechny tyto jmenované položky se pak díky fungování fenoménu známému jako „neviditelná ruka trhu“ postupně stanou zbožím figurujícím na stínovém trhu.³⁴

Autor práce se také domnívá, že v této problematice kreativita studenta přímo odpovídá kreativitě učitele. To v praxi znamená, že ať už učitel vznesl jakýkoliv požadavek na vlastní tvůrčí činnost žáků, vždy tím současně nastartuje poptávku, neboť studenti budou poptávat splnění daného požadavku. Rozrůzněnost obchodovatelných položek je tedy nepřímou určována samotnými učiteli, kteří (jak vyplývá z této úvahy) mají na podobu studentské šedé ekonomiky zásadní vliv.

3.4.5 Nabídka a poptávka ve vztahu učitel-žák

Učitel totiž typicky nabízí dobré známky výměnou za vyhotovenou práci. Funguje zde tedy základní vztah nabídky a poptávky. Samotní studenti naopak poptávají dobré známky a snaží se učiteli onu požadovanou práci nabídnout. Pokud však mají studenti v dané situaci více peněz než času, je pro ně výhodnější hledat takovou možnost, díky které by nemuseli za vyhotovenou práci platit časem, ale penězi. Vytvoří se proto poptávka studentů po vyhotovené práci a v reakci na ní pak i nabídka zprostředkovaná těmi, kteří jsou ochotni svůj čas za peníze vyměnit a oněm poptávajícím studentům práci vyhotovit. Mezi studenty potom proběhne směna, která bude pro všechny strany maximálně výhodná. Zde je paradoxem, že tato „šedá směna“ bude teoreticky výhodná i pro onoho učitele, který práci po studentech poptává. Práci totiž od studentů skutečně dostane, a pakliže se o průběhu přecházejících událostí nic nedoví, může být spokojen. Vše je však bráno na základě čistě ekonomické teorie bez zohlednění morálního hlediska. Autor práce si samozřejmě uvědomuje, že celá výše zmiňovaná problematika nemůže být nahlížena jen pod tímto úhlem.³⁵

3.4.6 Přijmutí nevyhnutelného

Ať už máme na výše rozebíranou problematiku (viz s. 15–17) jakýkoliv názor, jedno je jasné. Pomocí aplikace několika základních ekonomických pravidel a teorií totiž můžeme existenci studentské šedé ekonomiky nejenom téměř s jistotou potvrdit, ale zároveň jsme schopni do jisté míry odhadnout i její povahu. Vše samozřejmě vychází z předpokladu, že uznáváme základní praxeologickou nauku.³⁶ Díky všem těmto faktorům tedy nezbyvá než přijmout existenci studentské šedé ekonomiky za nevyhnutelný fakt, a to dokonce za fakt, jehož vzniku nelze efektivně téměř zabránit, neboť se jedná o naprosto přirozený jev vzhledem k vlastnostem lidské povahy. Z teoretického hlediska máme proto studentskou šedou ekonomiku prozkoumanou.³⁷

³⁴ Neviditelná ruka trhu. In: Masarykova Univerzita [online]. Brno: Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/elportal/estud/esf/js08/dejiny/web/ch05s02.html>.

³⁵ HAZLITT, Henry. *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Alfa nakladatelství a Liberální institut, 2008. ISBN 80-86389-41-3, s. 16-22.

³⁶ Praxeologie. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Praxeologie>.

³⁷ HAZLITT, Henry. *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Alfa nakladatelství a Liberální institut, 2008. ISBN 80-86389-41-3, s. 134-138.

Co se praktické části týče, v předchozích úvahách se sice objevovaly i osobní postřehy a zkušenosti autora, nicméně jako takové jsou pouze subjektivním hlediskem, na jehož základě není možné zobecňovat a utvářet závěry. Tyto subjektivní postřehy lze však využít jako odrazový můstek pro další výzkum, jehož cílem bude výše formulované teoretické závěry ozkoušet v praxi. Chceme-li tedy dosáhnout možnosti utvářet relevantní a objektivní závěry pro celou problematiku, je nutné začít onu praxi zkoumat. Právě ta totiž ověří, do jaké míry je problém skutečným problémem a pomůže vyplnit šedá místa tak, aby bylo možné uspokojivě zodpovědět všechny výzkumné otázky.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Ve snaze otestovat výše formulované závěry provedl autor této práce vlastní výzkumné šetření³⁸, založené na převádění teoretických úvah to praxe. Za formát onoho šetření byl zvolen sociologický dotazníkový průzkum. Stalo se tak zejména z toho důvodu, že veškeré předchozí teoretické závěry byly formulovány na základě autorových subjektivních úvah, ač podpořených publikacemi předních ekonomů. Anonymní dotazníkové šetření naopak umožnilo získat náhled na situaci a kýžené informace od širokého spektra těch, kterých se celá problematika týká. Hovoříme zde o středoškolských studentech. Na základě jejich odpovědí je pak vystavěna celá následující kapitola. Rovněž zde utvářené teorie, jakož i vyřčené závěry jsou opřeny o poznatky vyplývající z jimi sdílených informací.

4.1 Účastníci dotazníkového šetření³⁹

Jak již bylo řečeno, celý výzkum cílil právě na středoškolské studenty. Aby tak bylo celé šetření dostatečně relevantní, bylo nutné zajistit, aby se ho účastnili právě jen výše zmiňovaní. K vytvoření samotného dotazníku využil autor internetovou stránku Survio.com, která nabízí požadované funkce. Přístupový odkaz, vedoucí na dotazník, byl pak distribuován tak, aby zasáhl právě jen požadovanou kategorii respondentů.

Konkrétně byl onen přístupový odkaz vložen do facebookové skupiny s názvem #ZměňŠkolství⁴⁰, jež sdružuje středoškolské studenty z celé České republiky. Tato skupina má v současné době zhruba tisíc členů, z nichž každý musel projít patřičným přezkoumáním ze strany administrátora skupiny (je-li studentem SŠ), aby se mohl stát jejím členem. Díky všemu zmiňovanému proto autor práce může zaručit, že jsou jednotlivé odpovědi validní, neboť pocházejí právě a jedině od studentů SŠ.

Samotný sběr informací pak probíhal mezi dny 27. 8. 2019 až 29. 8. 2019. Vzhledem k rozsahu samotné práce a možnostem stránky Survio.com byl cílový počet odpovědí stanoven na 100. Po dosažení tohoto množství responzí byl odkaz na dotazník stažen. Zároveň byl tento počet zvolen také z praktických důvodů, neboť procentuální zastoupení numericky odpovídá zastoupení fyzickému (tedy 1 % = 1 osoba). Platí tak matematická rovnost. Sto respondentů tvoří 100 % všech dotazovaných, 67 respondentů dává 67 % a podobně. Pro účely dotazníku bylo maximálně vhodné zpracovat jednotlivé grafy s procentuálními ukazateli hodnot, neboť přesně odpovídají těm numerickým v rámci počtu celých fyzických osob.

³⁸ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ #ZměňŠkolství. In: Facebook [online]. Menlo Park, California: Facebook, 2004 [cit. 2020-02-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/ZmenSkolstvi/>.

4.1.1 Rozvrstvení dotazovaných⁴¹

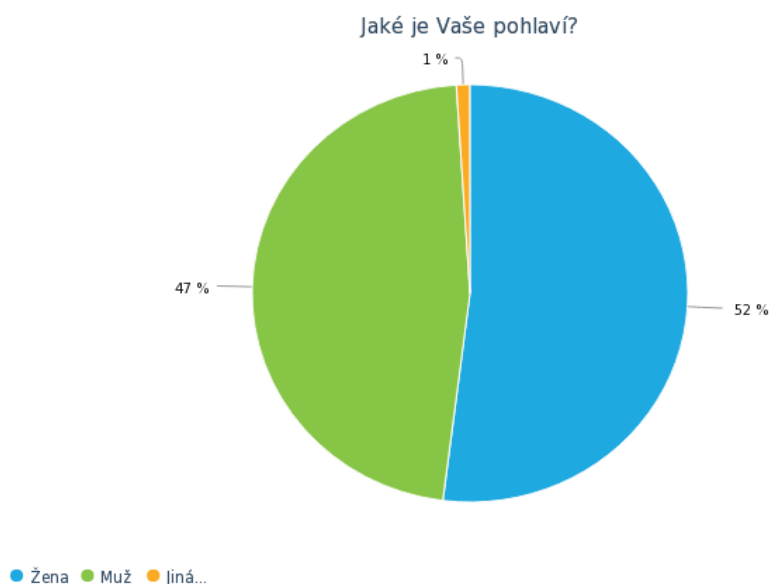
Ještě před výzkumnými otázkami byly jednotlivým respondentům pokládány dotazy, které si kladly za cíl ověřit, zda jsou všechny základní skupiny středoškolských studentů v rámci šetření zastoupeny rovnoměrně. Účastníci byli tedy dotazováni, jakého jsou pohlaví, v jakém kraji studují, jaký typ střední školy navštěvují a do jakého chodí ročníku. Získané informace pak byly zpracovávány a vyhodnocovány odděleně od hlavní výzkumné části dotazníku, neboť se jí přímo netýkají. Tato fakta jsou zde tedy prezentována pouze za účelem základně představit respondenty, díky jejichž odpovědím jsou v dalších částech práce formulovány ekonomické teorie a závěry.

4.1.2 Zastoupení dle pohlaví⁴²

První otázka celého dotazníku zjišťovala, do jaké míry jsou respondenti rovnoměrně zastoupeni dle pohlaví. Účastníkům šetření byly nabídnuty celkem 3 odpovědi. První dvě byly standardního rázu a dotazovaný tak měl možnost zvolit, zda je mužem, či ženou. Třetí odpověď pak pamatovala i na méně početnou část populace, která by mohla mít se základním bipolárním genderovým rozdělením problém. Těmto zde bylo umožněno zvolit odpověď „jiná“.

Z následného vyhodnocení pak vyplynulo, že majoritní část respondentů tvořily ženy, jichž bylo 52 %. Oproti tomu muži tvořili 47 % všech dotazovaných. Zbylé 1 % účastníků pak zaškrtnulo odpověď „jiná“ a nemůžeme je tak zařadit ani k jedné ze základních genderových skupin. Celkově vzato však byla obě základní pohlaví zastoupena téměř rovnoměrně, což jen umocňuje validitu celého výzkumu.

Graf 1: Zastoupení dle pohlaví

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁴¹ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

⁴² Tamtéž.

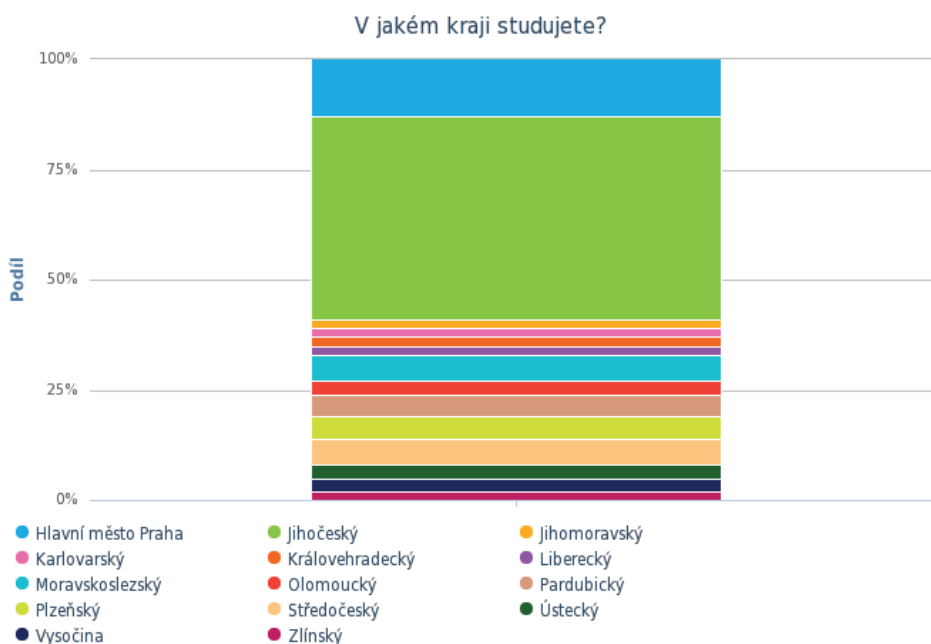
4.1.3 Příslušnost podle kraje⁴³

Další kladená otázka měla prověřit, zda se výzkumu účastní studenti SŠ napříč celou ČR. Jednotliví účastníci šetření byli dotazováni, v jakém kraji studují. Měli možnost vybírat celkem ze čtrnácti odpovědí, z nichž každá obsahovala název jednoho ze čtrnácti vyšších územních samosprávních celků ČR.

Co se výsledků týče, 46 % respondentů uvedlo, že studuje v Jihočeském kraji. Tento jev můžeme odůvodnit tím, že autor této práce také studuje v Jihočeském kraji a internetové algoritmy tak prioritně zobrazí jeho webový příspěvek uživatelům z jeho okolí. Nicméně jedná se pouze o autorovu domněnku. Na druhém místě se následně umístilo Hlavní město Praha, v němž dle dotazníku studuje 13 % všech respondentů. Následovaly ho Středočeský a Moravskoslezský kraj, oba po 6 % respondentů. Dále 5 % dotazovaných uvedlo, že studuje v kraji Plzeňském a stejné množství také v kraji Pardubickém. Po 3 % účastníků šetření vykazaly kraje Ústecký, Olomoucký a Kraj Vysočina. Ze všech zbývajících krajů (tj. Zlínský, Jihomoravský, Karlovarský, Královehradecký a Liberecký kraj), pak pochází shodně vždy 2 % respondentů.

Ač je celkové zastoupení jednotlivých krajů disproporční, z každého z nich pochází alespoň 2 % všech respondentů. Je tedy možné pronést pravdivý výrok, že se dotazníkové šetření zúčastnili středoškoláci studující ve všech vyšších územních samosprávních celcích napříč celou ČR. Tento výrok opět dodává celému výzkumu na věrohodnosti.

Graf 2: Příslušnost podle kraje

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁴³ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

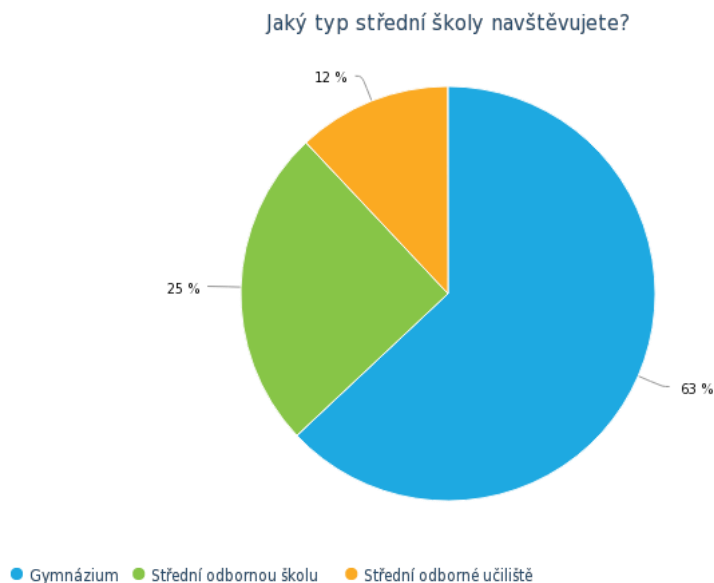
4.1.4 Rozvrstvení dle typu školy⁴⁴

Třetím faktorem, který byl u jednotlivých respondentů zkoumán, byl typ střední školy, kterou dotyční navštěvují. U této otázky byly nabídnuty celkem tři odpovědi, přičemž každá obsahovala jeden ze základních typů SŠ, fungujících v České republice. Účastníci šetření měli možnost zvolit mezi gymnáziem, střední odbornou školou a středním odborným učilištěm.

Konečné výsledky šetření pak ukázaly následující data. Více než polovina všech respondentů, konkrétně 63 %, uvedla, že v současné době studuje na gymnáziu. Tento jev je pravděpodobně zapříčiněn jak výše zmiňovanými internetovými algoritmy (viz s. 21), tak i tím, že byl odkaz na dotazník distribuován do facebookové skupiny⁴⁵, která sdružuje studenty zajímavící se o české školství. Opět se jedná pouze o autorovu hypotézu, která není podložena žádnými daty, ale lze předpokládat, že mezi členy výše zmiňované facebookové skupiny budou převládat právě gymnazisté. Zejména z toho důvodu, neboť gymnázia poskytují často nejkompexnější humanitní vzdělání a právě to je mnohdy příčinou studentské angažovanosti. Co se však dalších výsledků šetření týče, 25 % dotazovaných uvedlo, že studuje na střední odborné škole. Zbýlých 12 % respondentů pak dle své výpovědi navštěvuje střední odborné učiliště.

Díky zjištěným údajům lze konstatovat, že se výzkumu účastnili studenti všech tří základních typů českých středních škol. Tento fakt je pro budoucí zobecnění vyvozených závěrů opět klíčový.

Graf 3: Rozvrstvení dle typu školy

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁴⁴ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

⁴⁵ #ZměňŠkolství. In: Facebook [online]. Menlo Park, California: Facebook, 2004 [cit. 2020-02-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/ZmenSkolstvi/>.

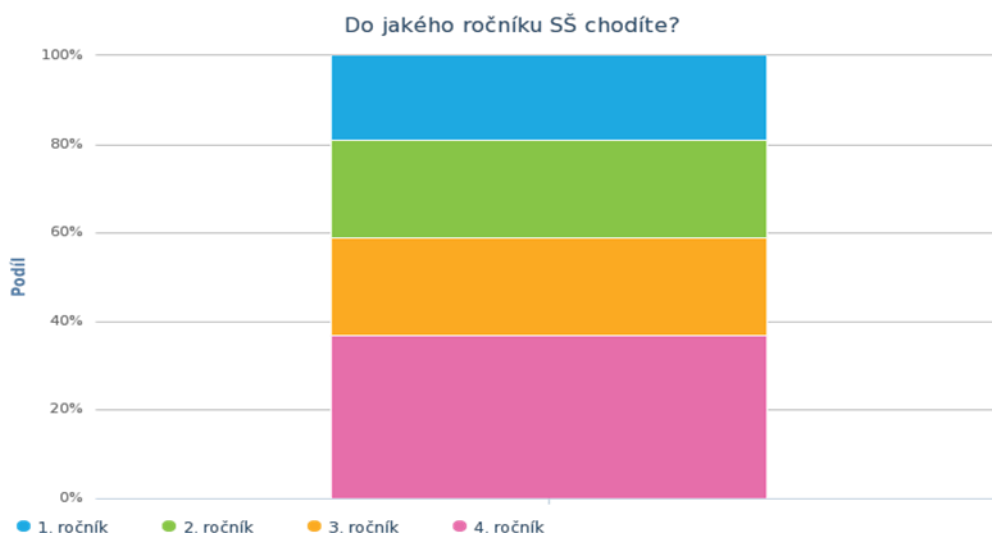
4.1.5 Rozdělení dle ročníku SŠ⁴⁶

Na závěr první třetiny dotazníku, která zkoumala rozvrstvení respondentů dle určených faktorů, byli tito dotazovaní, jaký ročník střední školy navštěvují. Výzkum byl prováděn těsně před počátkem nového školního roku, tudíž bylo upřesněno, že je navštěvovaným ročníkem myšlen ten ročník, v jehož rámci budou jednotliví respondenti plnit školní docházku v novém školním roce 2019/2020. Účastníkům šetření byly k výběru předloženy čtyři možnosti, z nichž každá obsahovala jeden ročník SŠ (1. ročník, 2. ročník, 3. ročník a 4. ročník).

Přejdeme-li k výsledkům, pak celých 37 % dotazovaných uvedlo, že jsou studenty 4. ročníku, 22 % respondentů se vyslovilo, že navštěvují 3. ročník a stejnou část respondentů (tedy 22 %) tvořili dle výsledků i studenti 2. ročníku SŠ. Nejméně tázaných pak dle své odpovědi studuje v 1. ročníku, celých 19 %. Vyslovíme-li opět onu již několikrát zmiňovanou hypotézu o internetových algoritmech (viz s. 21), můžeme se pokusit zdůvodnit, proč mezi respondenty dominují právě studenti 4. ročníku. Autor této práce a předkladatel dotazníku je totiž sám studentem oktávy osmiletého gymnázia, což je pro potřeby tohoto dotazníku ekvivalent 4. ročníku.

Z výše zmíněných údajů jednoznačně vyplývá, že jsou mezi dotazovanými zastoupeni studenti všech ročníků SŠ. Spolu s předchozími zjištěními (viz s. 20–22), pak lze také konstatovat, že respondenti tohoto dotazníku tvoří homogenní směs, ve které jsou zastoupeny různorodé typy studentů středních škol. Vše výše zmíněné podtrhuje celkovou vypovídající hodnotu šetření a zaručuje jeho věrohodnost, na jejímž základě bude možné formulovat zobecňující závěry.

Graf 4: Rozdělení dle ročníku SŠ

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁴⁶ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

4.2 Výskyt šedé ekonomiky na SŠ

Díky předchozí části již víme, jaké spektrum respondentů se účastnilo dotazníkového šetření, a můžeme proto informovaně přejít k hlavní části celého výzkumu. Ta se skládala ze dvou bloků po čtyřech výzkumných otázkách. První blok se zabýval samotným výskytem šedé ekonomiky na středních školách. Co se druhého bloku týče, ten již zkoumal konkrétní podoby takové „šedé směny“, a také zjišťoval osobní postoje jednotlivých respondentů k celé problematice.

V rámci prvního výzkumného bloku byli účastníci šetření dotazováni, zda se s konkrétním případem šedé ekonomiky sami setkali, zda jim byly ony „šedé služby“ někdy nabízeny, či zda oni sami tyto služby nabízeli. V tomto ohledu je důležité připomenout, že byl celý průzkum veden v maximální anonymitě, tudíž bylo možné otázky tohoto druhu pokládat, aniž by případným pozitivním respondentům hrozila nějaká forma újmy. Právě ona anonymita však zaručuje patřičnou vypovídající hodnotu celého dotazníku.

4.2.1 Zkušenost respondentů se šedou ekonomikou na SŠ⁴⁷

Hned po zodpovězení základních rozřazovacích otázek (viz s. 20–23) byli respondenti tázáni, zda se někdy během svého studia na SŠ setkali se situací, kdy si studenti navzájem za úplatu pomáhali s plněním školních povinností. Tato výzkumná otázka byla zformulována na základě předchozích teoretických úvah (viz s. 12–18) za účelem co nejobecněji obsáhnout a zprostředkovat studentskou šedou ekonomiku. Současně byl dán respondentům konkrétní příklad z praxe, na který tak mohli bez komplikovaného vyjasňování pojmů odpovědět. Jinými slovy, bylo by nemoudré tázat se, zda se dotyční setkali během svého studia s šedou ekonomikou, neboť by bylo nutné předem respondenty informovat, co šedá ekonomika je a co už nikoliv. Použité znění otázky (viz Graf 5) je tedy de facto jen praktickým prepisem výše uvedeného. Dotazovaným byly nabídnuty k zodpovězení tři odpovědi (ano, ne a neví).

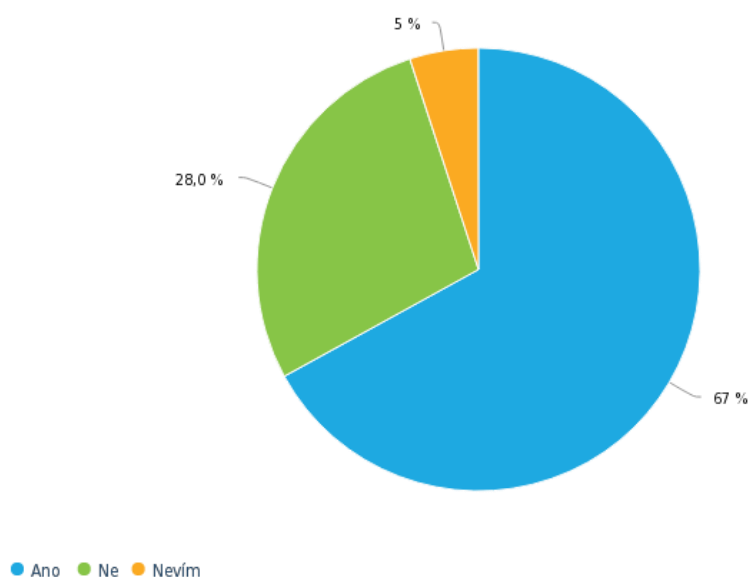
Po následném vyhodnocení vyplynulo, že se 67 % účastníků šetření během svého studia na SŠ s šedou ekonomikou setkalo. Naopak 28 % dotazovaných uvedlo, že se tato problematika jejich studentského života nijak nedotkla. Zbýlých 5 % respondentů pak nedokáže na otázku uspokojivě odpovědět, zvolili možnost „Nevím“.

Z těchto údajů je tedy na první pohled zřejmé, že se šedá ekonomika více či méně dotýká života dvou třetin českých středoškoláků. Tuto skutečnost rozhodně nemůžeme brát na lehkou váhu, neboť přímo dokazuje existenci studentské šedé ekonomiky značných rozměrů. Nejedná se v žádném případě o okrajový a zřejmě ani o nijak utajovaný jev. Většina středoškoláků si je totiž existence této „šedé entity“ dobře vědoma.

⁴⁷ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

Graf 5: Zkušenost respondentů se šedou ekonomikou na SŠ

Setkal/a jste se někdy během studia se situací, kdy si studenti za peníze pomáhali s plněním školních povinností?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

4.2.2 Výskyt šedé ekonomiky na SŠ v osobní rovině⁴⁸

Na předchozí otázku plynně navazovala další, která zjišťovala, zda dotyční znají ve svém okolí někoho, kdo šedou středoškolskou ekonomiku aktivně provozuje. Současně tato otázka ověřovala, do jaké míry dotazovaní porozuměli tématu dotazníku, neboť byla v konečném významu velmi podobná té předešlé. Samotná otázka opět nebyla položena takto přímo, nýbrž byla ekvivalentně přeformulována tak, aby její podstatu pochopil i laik (viz Graf 6). Respondentům byly opět nabídnuty tři základní odpovědi (ano, ne a nevím).

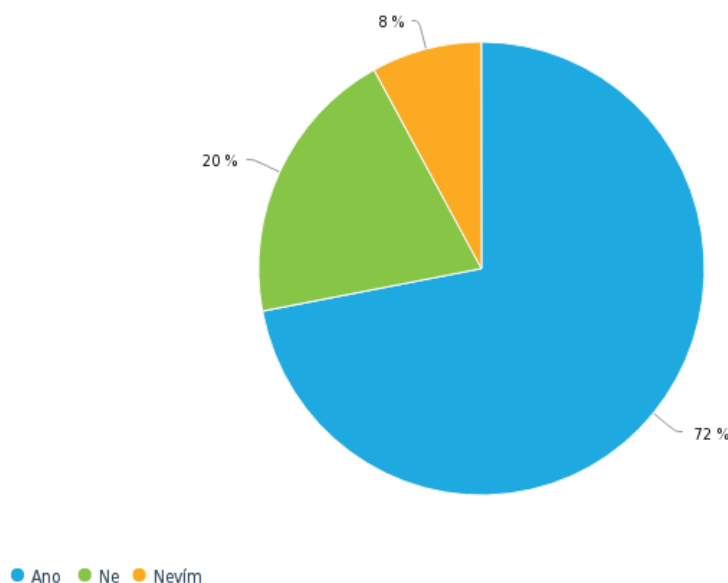
Přejdeme-li k výsledkům, je zřejmé, že drtivá většina respondentů tématu porozuměla, protože složení odpovědí vypadá velmi podobně jako u předcházejícího bodu. Konkrétně 72 % dotazovaných uvedlo, že zná ve svém okolí někoho, kdo provozuje šedou středoškolskou ekonomiku. Proti bylo 20 % dotazovaných, kteří vypověděli, že nikoho takového neznají. Zbývajících 8 % odpovědělo, že neví. Hodnoty tedy striktně neodpovídají těm vzešlým z minulého bodu, nicméně většinová shoda panuje. Mírné odchylky mohou být způsobeny nepochopením textu nebo nerozhodností respondentů.

Celkově vzato však tato data potvrzují přechodní tvrzení o zakořeněnosti studentské šedé ekonomiky v českém vzdělávacím systému. Je tedy možné konstatovat, že se jedná o problém reálný a rozsáhlý, neboť zasahuje i do osobní roviny života jednotlivých studentů SŠ. Téměř každý totiž „někoho“ zná.

⁴⁸ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

Graf 6: Výskyt šedé středoškolské ekonomiky v osobní rovině

Znáte ve svém okolí někoho, kdo za úplatu pomáhá se školními povinnostmi?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

4.2.3 Osobní setkání s šedou ekonomikou⁴⁹

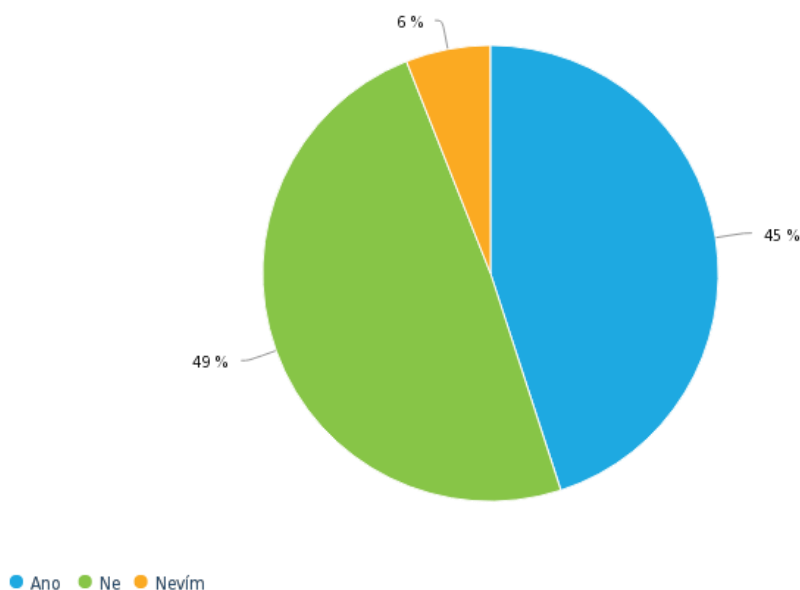
Poté, co bylo prověřeno, zda se v okolí dotyčného prvky šedé ekonomiky vůbec vyskytují, bylo možné přejít k výzkumným otázkám konkrétnějšího charakteru. Respondenti byli tázáni, zda jim někdo někdy výše zmiňovanou pomoc za úplatu nabídl. Cílem dotazu bylo zjistit, zda se šedá ekonomika na středních školách vyskytuje pouze v jakési „pasivní“ formě, nebo zda se jedná o jev „aktivní“, který funguje téměř jako plnohodnotný tržní subjekt. Jinými slovy, autora zajímalo, zda je ze stran poptávajících vždy nutné aktéra šedé ekonomiky vyhledat, nebo zda i on, jakožto nabízející, aktivně vyhledává je. Na tuto otázku bylo stejně jako výše (viz s. 24–26) možné odpovědět třemi základními reakcemi.

Co se výsledných údajů týče, ty se oproti předcházejícím bodům značně lišily. Odpověď „Ano“ totiž zvolilo pouze 45 % dotazovaných. Naopak 49 % respondentů uvedlo, že jim nikdy nikdo žádnou úplatnou pomoci se školními povinnostmi nenabídl. Zbýlých 6 % účastníků šetření pak nebylo schopno přesvědčivě odpovědět, zvolili tedy odpověď „Nevím“.

Zohledníme-li i výsledky přechozích výzkumných otázek, kde např. 67 % dotazovaných uvedlo, že se se šedou ekonomikou setkali a 28 %, že nikoliv, vyplyne zajímavý fakt (samozřejmě je potřeba základní logická úvaha). Oněch 45 % pozitivních respondentů tohoto dotazu (viz Graf 7) totiž tvoří zhruba dvě třetiny výše zmiňovaných 67 %. Z toho jednoznačně vyplývá, že je středoškolská šedá ekonomika převážně „aktivním“ jevem, neboť její aktéři většinou nabízejí své služby případným poptávajícím a nečekají, až je tito sami vyhledají.

⁴⁹ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

Nabídl Vám někdo někdy za úplatu pomoc se školními povinnostmi?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

4.2.4 Vlastní zainteresovanost do šedé ekonomiky⁵⁰

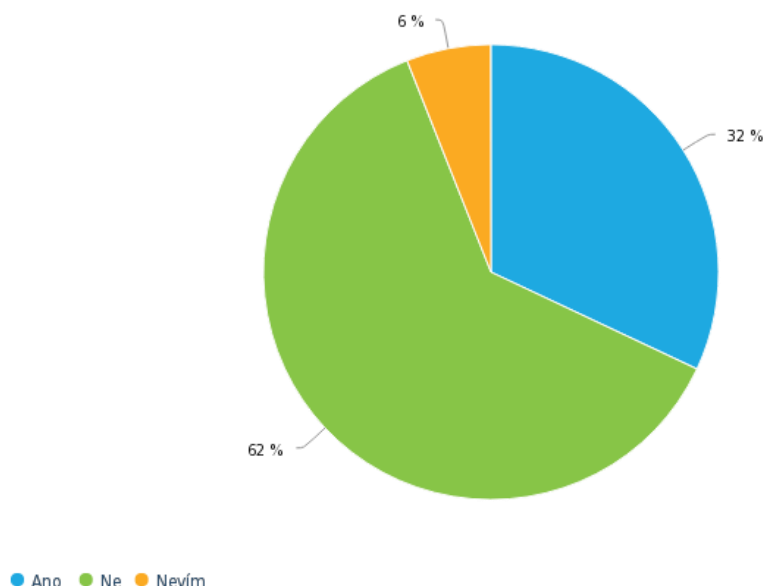
Po zodpovězení výše zmiňované otázky byli respondenti vyzváni, aby odpověděli na otázku další, na první pohled velice podobnou té předchozí. Jednotliví účastníci šetření byli totiž protentokrát stylizováni do rolí případných aktérů šedé ekonomiky, a byl jim tak položen dotaz, zda sami někdy někomu za úplatu pomoc se školními povinnostmi nabídli. Tímto bodem se tedy autor snažil zjistit, do jaké míry jsou mezi respondenty zastoupeni sami aktéři šedé studentské ekonomiky. Tento fakt byl pro celý výzkum klíčový, neboť mohl nevyvratitelně potvrdit existenci „šedých prodejců“ na SŠ. Současně informace získané přímo od samotných aktérů šedé ekonomiky mohly přinést zásadní přínos v dalších výzkumných otázkách.

Po vyhodnocení výsledků můžeme konstatovat, že celých 32 % respondentů přiznalo, že se sami alespoň na nějaký čas stali aktéry šedé ekonomiky. Oproti tomu 62 % dotazovaných uvádí, že se sami na ničem podobném nikdy nepodíleli. Posledních 6 % respondentů pak nechtělo uvést přímou odpověď, nebo si nebyli jistí, jak by jejich odpověď měla znít.

Je tedy již zcela jasné, že mezi středoškoláky existuje nemalá část těch, kteří sami šedou ekonomiku provozují a společně se svými zákazníky tak drží celý systém v chodu. Z dotazníku také vyplývá, že se tito aktéři nijak významně za svou činnost nestydí a nesnaží se ji příliš skrývat, neboť jim nečiní problém jednoznačně odpovědět (ač anonymně), že takovou činnost provozují. Z šedé středoškolské ekonomiky se tak zřejmě již stal obyčej.

⁵⁰ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

Nabídl/a jste někdy někomu za úplatu pomoc se školními povinnostmi?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

4.3 Podoby a morální hledisko šedé ekonomiky na SŠ

Budeme-li se věnovat druhému bloku dotazníkového šetření, můžeme říci, že plynně navazoval na blok předchozí. Významně se ovšem lišil svým pojetím, neboť zkoumal především vlastní názory dotazovaných na danou problematiku. Nepřímo tak bylo možné zjistit, do jaké míry je šedá studentská ekonomika schvalována právě těmi, jichž se týká. Současně tento blok cílil i na ty respondenty, kteří v přechozích odpovědích uvedli, že se s ničím uvedeným ještě nesetkali. Těmto i ostatním zde byly nabídnuty modelové situace, na jejichž základě bylo možné zjistit, jak velký potenciál k úspěchu šedá studentská ekonomika vůbec má. V neposlední řadě pak bylo zjišťováno, jaké konkrétní podoby může šedá ekonomika na SŠ nabýt. Naprostá anonymita dotazníku byla opět klíčová.

4.3.1 Konkrétní podoby šedé ekonomiky na SŠ⁵¹

V rámci snahy získat reálné příklady fungování šedého trhu na středních školách byli účastníci šetření tázáni, s jakými konkrétními produkty onoho trhu se již měli možnost setkat. Respondentům bylo za tímto účelem nabídnuto pět odpovědí, z nichž každá obsahovala příklad produktu šedé ekonomiky (viz Graf 9). Tyto příklady byly vytvořeny na základě výzkumu uskutečněném v přechozí kapitole této práce (viz s. 12–18). Další dvě odpovědi pak byly určené pro ty respondenty, kteří se buďto s ničím podobným nesetkali, nebo mají zkušenost ještě s jinou formou takového šedého produktu. Posledně jmenovaní byli současně vyzváni, aby v rámci dotazníku uvedli právě ony své zkušenosti s jinými produkty šedého trhu a jmenovali je.

Po ukončení výzkumu bylo z vzešlých výsledků zjištěno, že absolutně nejčastějším prodávaným produktem šedé studentské ekonomiky jsou domácí úkoly. Ať už se jedná o různé texty, překlady či básničky, s prodejem něčeho ze zmiňovaného se setkalo 52 % všech dotazovaných. Následně se dle

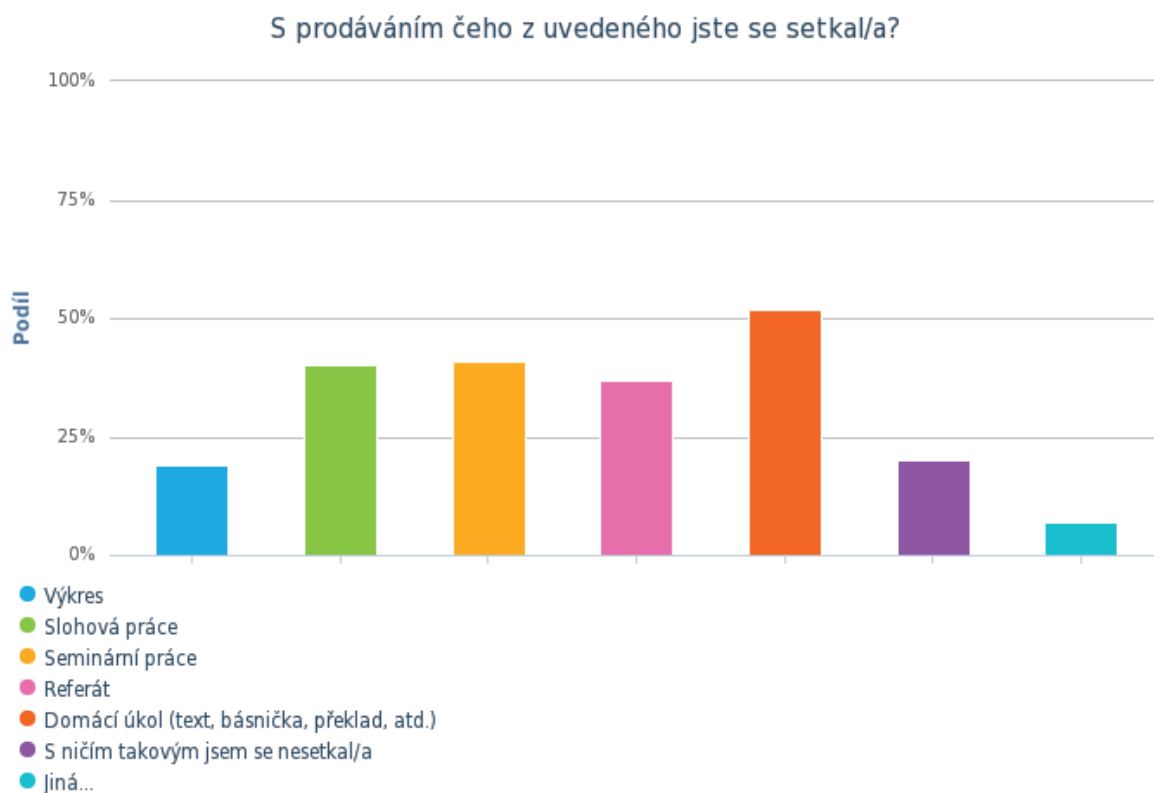
⁵¹ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

výzkumu hojně vyskytuje prodej seminárních prací, se kterým se dostalo do styku 41 % respondentů. V těsném závěsu je pak obchod se slohovými pracemi, který dle svých odpovědí zaregistrovalo 40 % účastníků šetření. Této hojnosti se blíží i prodej referátů, který dle dat zasáhl 37 % dotazovaných. Překvapivě pak zaostává prodej výkresů, se kterým se setkalo pouze 19 % respondentů. Toto může být ovšem způsobeno i tím, že majoritní část dotazovaných tvořili studenti gymnázií, na nichž se v drtivé většině výkresy nevyhotovují.

Pouhých 20 % účastníků šetření uvedlo, že se s žádným prodejem výše uvedeného nesešlo. Vychází tak najevo, že se šedá ekonomika týká opravdu rozsáhlé části studentstva. Také je dobré zmínit, že toto číslo mírně nekoresponduje s předchozím zjištěním, že 28 % dotazovaných nikdo nepřišlo do styku s šedým trhem (viz s. 24–25). Může to být dáno tím, že u konkrétních příkladů šedé ekonomiky byli schopni pozitivně odpovědět i ti respondenti, kteří u předchozí otázky (viz s. 24–25) zvolili možnost „Nevím“.

Poslední část této výzkumné otázky zahrnovala i možnost respondentů přidat vlastní odpověď týkající se tématu. Této alternativy využilo 7 % všech dotazovaných. Ti mimo jiné uvedli, že se během svého studia setkali s prodáváním herbářů, odborných prací, zadání testů či vypracovaných protokolů z minulých let. I zde je tedy patrné, že v těchto záležitostech fantazie studentů přímo odpovídá fantazii učitele. Jakmile učitel zadá nový úkol, automaticky se vytvoří poptávka studentů, kteří ho potřebují splnit. V mžiku pak zareaguje i nabídka, která vymyslí způsob, jak studentům jejich „trápení“ ulehčit, samozřejmě za odpovídající úplatu.

Graf 9: Konkrétní podoby šedé ekonomiky na SŠ

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

4.3.2 Schvalování šedého trhu⁵²

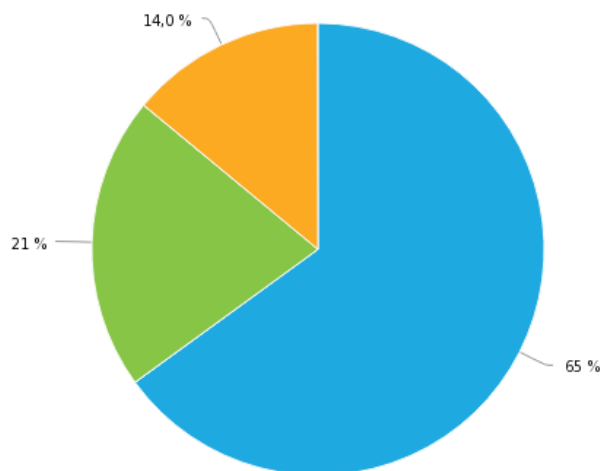
Poté co byla prozkoumána její faktická stránka, bylo vhodné zaměřit se i na obecně chápanou legitimitu celé problematiky. Za tímto účelem byla účastníkům šetření položena otázka, zda považují existenci šedé studentské ekonomiky za normální a zcela běžný jev. Tito měli na výběr tři základní odpovědi (ano, ne a nevím).

Celých 65 % respondentů se vyslovilo, že jim vše výše zmíněné přijde naprosto normální, a nepřímo tak existenci šedé studentské ekonomiky posvětili. Naopak 21 % dotazovaných se staví proti a považuje tento „šedý obchod“ za anomálii. Zbylých 14 % účastníků šetření pak nemá na věc zcela jasný názor a nechává odpověď otevřenou. Zajímavé je, že podíl odpovědi „Nevím“ byl u této otázky zdaleka nejmarkantnější. Zřejmě tomu tak bylo z důvodu, že si studenti nebyli zcela jistí, jaký postoj sami zaujímají.

Z výsledků ovšem vyplývá, že mezi studenty nejsou aktivity šedého trhu vnímány zdaleka negativně. Je tedy možné, že právě tato skutečnost umožňuje studentské šedé ekonomice dosahovat nečekaných rozměrů a zakořenit ve středoškolském prostředí.

Graf 10: Schvalování šedého trhu

Myslíte si, že vzájemná studentská výpomoc (za úplatu) je normální a běžný jev?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁵² KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

4.3.3 Potenciální participace v šedé ekonomice⁵³

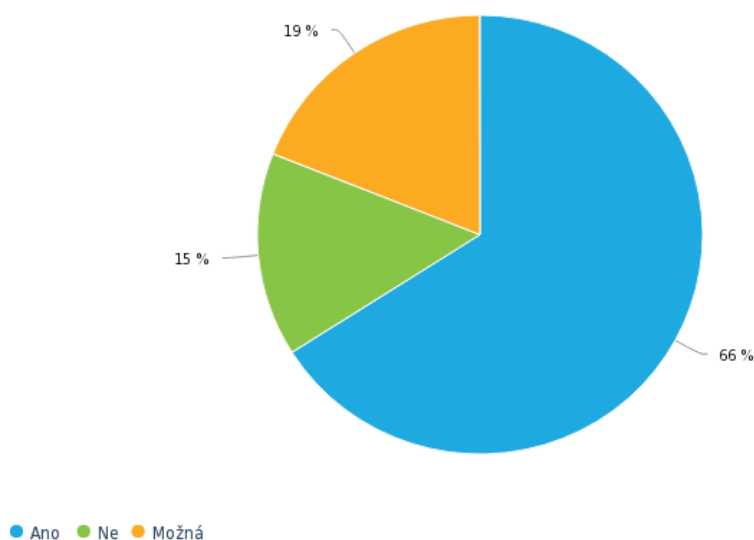
Ke konci výzkumu bylo prověřováno, do jaké míry jsou středoškolští studenti ochotní sami se na šedé ekonomice podílet, pakliže by to díky okolnostem považovali za výhodné. Tato otázka tedy mírně navazovala na otázku předchozí, neboť stejně jako ona řešila především legitimitu celého problému. Účastníci šetření byli vyzváni, aby si představili situaci, kdy by pro ně bylo výhodné (ať už finančně nebo i jinak), aby se sami stali aktéry šedé ekonomiky. Následně bylo zjišťováno, jestli u nich zvítězí spíše morální zásady, a i přes onu výhodnost se odmítnou na šedém trhu participovat, nebo učiní přesný opak.

Uvedeme-li výsledky, je nutné prohlásit, že jednoznačně vítězí sledování vlastních potřeb nad morálním hlediskem. Celých 66 % dotazovaných totiž uvedlo, že si dokáže představit situaci, kdy by se sami na šedé ekonomice podíleli. Naproti tomu opačný názorový postoj zastává pouze 15 % účastníků šetření. Třetí možnost, tedy „Možná“, pak zvolilo 19 % respondentů. I to je další z důvodů, proč šedá studentská ekonomika funguje.

Nakonec je důležité poznamenat, že výsledky této výzkumné otázky musíme brát s rezervou. Jak by se totiž studenti v dané situaci opravdu zachovali, můžeme ověřit jen praxí. Pro potřeby tohoto výzkumu však předpokládáme, že respondenti uváděli skutečně pravdivé odpovědi, které korespondují s realitou.

Graf 11: Potenciální participace v šedé ekonomice

Dokážete si představit situaci, kdy byste (za úplatu) poskytli/a někomu pomoc se školními povinnostmi?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁵³ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

4.3.4 Potenciální využití šedého trhu⁵⁴

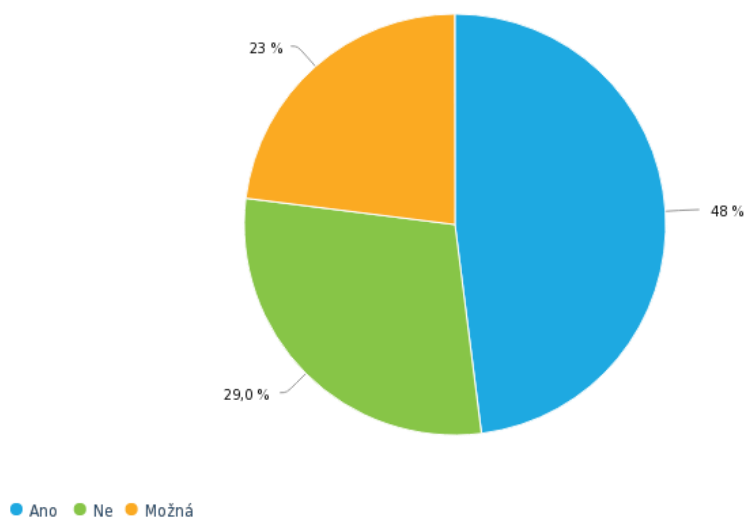
Poslední výzkumná otázka celého šetření pak do jisté míry doplňovala otázku předchozí. Bylo zde zjišťováno, do jaké míry jsou středoškolští studenti sami ochotni nabídky šedého trhu využívat. Vše se tedy pouze obrátilo. Respondentům byl dán úkol, aby si modelově představili situaci, kdy by pro ně bylo výhodné využít „šedých služeb“. Poté byli vyzváni, aby se rozhodli, zda v jejich následném počínání zvítězí morální správnost, nebo sledování vlastních zájmů.

Na rozdíl od předchozí otázky, u tohoto bodu nebyly výsledky tak jednoznačné. Ani ne polovina, tedy 48 % respondentů, totiž prohlásila, že si takovou situaci (viz Graf 12) představit dovede. Dalších 23 % dotazovaných pak s odpovědí váhalo nebo si nebyli zcela jistí, jak by se zachovali. Na druhou stranu účast na šedém trhu striktně odmítlo 29 % účastníků šetření.

Zohledníme-li data získaná z přechozího dotazu, jsou tyto výsledky poněkud překvapivé. Studenti mají očividně menší problém s nabízením svých služeb na šedém trhu než s tím, že by služby šedého trhu využili. Nabídka tudíž potencionálně převyšuje poptávku. Z toho nepřímo vyplývá, že jste-li poptávajícím, který má nabízejícím studentům co nabídnout (peníze, protislužby atd.), můžete si studium střední školy patřičně usnadnit.

Graf 12: Potenciální využití šedého trhu

Dokážete si představit situaci, kdy byste využili/a takovou pomoc (za úplatu) se školními povinnostmi?

Zdroj: Vlastní navolené zpracování na základě výsledků dotazníku

⁵⁴ KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.survio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>.

5 VYHODNOCENÍ

Na základě předchozích tří částí této práce, z nichž každá zkoumala odlišné hledisko středoškolské šedé ekonomiky, je možné částečně vyvodit obecné závěry týkající se dané problematiky. Budeme pomocí syntézy spojovat jednotlivé části, abychom se dobrali kýženého celku. Přesněji je nutné porovnat a následně skloubit výsledky dotazníkového šetření s dříve zformulovanými sociologicko-ekonomickými teoriemi. Toto úsilí by ve své podstatě mělo objasnit otázku motivace studentů participujících na šedém trhu, jakož i charakter tohoto trhu jako takového.

Je však nutné zdůraznit, že má-li mít toto úsilí smysl, je nutné považovat respondenty účastnící se výše uvedeného dotazníkového šetření za reprezentativní vzorek své sociální skupiny. Dále považujeme tento předpoklad za pravdivý.

5.1 Motivace k šedé ekonomice

Jak bylo ukázáno výše (viz s. 8–10), **finanční situace středoškolských studentů není v porovnání s tou pracujících jedinců nijak zářná**. Studenti jsou nepřímou nuceni hledat jiné způsoby, které by jejich handicap alespoň zmírnily, ne-li zcela odstranily. Logicky nabízející se variantou je pak šedá ekonomika, která není svazována právním řádem a nijak nerozlišuje mezi studentem a pracujícím. Zároveň tato sféra trhu nepodléhá zdanění a umocňuje tedy celkové čisté výnosy.

Z výsledků dotazníkového šetření (viz s. 27–32) rovněž nutně vyplývá, že **velká část středoškolských studentů nespatřuje v šedém trhu nic nemorálního**. Nejsou vnitřní motivací nijak odrazováni od participace ve výše zmíněném odvětví. Šedá ekonomika je tedy ve středoškolském prostředí chápána jakožto poměrně legitimní jev. Nelze se tedy divit, že se v tomto takřkajíc „podnětném prostředí“ neoficiálnímu obchodu tolik daří.

5.1.1 Konkurenční boj

Autor práce může z vlastní zkušenosti podotknout, že se během svého studia setkal se situacemi, kdy se studenti navzájem od účasti na šedé ekonomice odrazovali. Většinou však problém nebyl ryze morálního, ale spíše ziskového charakteru. Úspěšnější „mladí podnikatelé“ naráželi na silný odpor těch méně úspěšných, kteří se snažili svůj neúspěch skrývat za morální hodnoty. Nicméně jakmile byli úspěšnější jedinci z trhu vytlačeni, morální hlediska šla povětšinou stranou. Dříve méně profitující „obchodníci“ zabrali uvolněné místo na trhu a celý proces započal znovu.

Je zajímavé, že výše zmíněné skutečnosti plně odpovídají pojmu „konkurenční boj“. Šedá ekonomika na SŠ tedy nepřímou sama potvrdila svou existenci, neboť konkurence je jev typický pro dobře fungující tržní systém. Z vyhodnocení dotazníku (viz s. 24–28) navíc jednoznačně vyplývá, že **se do šedé ekonomiky zapojuje výrazné procento středoškolských studentů**. Díry na trhu má vždy kdo vyplnit a tento „faktor konkurence“ velice napomáhá všeobecnému růstu šedého odvětví.

5.2 Podoby šedé ekonomiky

Pakliže jsme spolehlivě prokázali existenci studentské šedé ekonomiky jako takové a zároveň objasnili i důvody jejího vzniku, bylo načase se ptát, jaké konkrétní podoby tento jev nabývá. Sám autor měl před psaním této práce jisté představy, plynoucí z jeho osobních zkušeností, jak by mohla studentská šedá ekonomika vypadat. Nicméně ucelený náhled na celou problematiku poskytlo až vyhodnocení dotazníkového šetření (viz s. 28–29), které přineslo kvantitativní soubor poznatků.

Nyní je jasné, že **fantazie šedého trhu není téměř omezována**. Z výsledků šetření totiž vyplynulo, že objekty šedé směny nabývají rozličných podob, které se od sebe svou podstatou ovšem příliš neliší. Téměř vždy se jedná o zadaný úkol k vlastnímu vypracování, který se hned poté, co je vytvořen, stává relevantním zbožím pro všechny, kteří si ho cení natolik, aby ho poptávali a popřípadě také nabízeli.

5.2.1 Konkrétní příklady

Budeme-li uvádět výčet všech druhů služeb/zboží, o nichž víme jistě, že se prodávají, (viz s. 28–29) bude náš seznam podstatně kratší. Dotazníkové šetření totiž nemohlo obsáhnout všechny možnosti a vyplynuly z něj pouze nejčastější příklady, popřípadě typické formy pro námi zkoumaný vzorek respondentů. Vzhledem k relativně častému výskytu jednotlivých druhů ale můžeme považovat výsledky za obhajitelné.

Konkrétně se zdá být dokázáno, že se v rámci studentské šedé ekonomiky **obchoduje s domácími úkoly, seminárními a slohovými pracemi, referáty, výkresy, herbáři, odbornými pracemi, zadáními testů a protokoly**, a to v tomto pořadí četnosti dle výpovědí námi prováděného šetření. Můžeme však zcela beze strachu prohlásit, že tento výčet není konečný, neboť lidská kreativita nezná mezí (viz níže). Vzhledem k neustálým inovacím způsobeným nejen vynálezavostí učitelů, ale i nebržděnou konkurencí, je logické, že se bude poptávka neustále obměňovat a stejně tak bude činit i nabídka.

5.3 Základní principy studentské šedé ekonomiky

Vezmeme-li výše formulované ekonomické teorie (viz s. 15–18) a konfrontujeme je s poznatky vzešlými z dotazníkového šetření (viz s. 24–32), můžeme za použití syntézy zformulovat vlastní ekonomická tvrzení, jejichž pravdivostní hodnota bude podepřena právě touto prací. Tato nově vzniklá tvrzení nebudeme nazývat přímo ekonomickými zákony (ač lze předpokládat jejich obecnou platnost), ale pro potřeby této práce si vystačíme s označením „ekonomický princip“.

5.3.1 Princip určení podoby

Dle předchozích zjištění (viz s. 28–29) lze jednoznačně potvrdit dříve vyřčené teorie, (viz s. 15–18), a sice že **je to vždy učitel, kdo udává studentské šedé ekonomice její konkrétní podobu**. Učitel totiž svými požadavky na žáky vytváří poptávané zboží, neboť právě tím se tyto požadavky okamžitě stávají. Sami žáci podobu nijak neovlivňují, protože cílem celého ekonomického procesu

je uspokojit koncového spotřebitele, kterým je jen a pouze učitel. Všechny děje probíhají pouze za účelem vytvořit konečný produkt v podobě, jakou požaduje učitel.

Pakliže učitel požaduje po žácích výkres, rozběhne se tržní proces, na jehož konci stojí vypracovaný výkres dle přání a představ učitele, nikoliv dle přání žáka. Je sice možné, aby si studenti v rámci celého děje navzájem práci a produkty přeprodovali, a vytvořili tak vlastní podobu obchodovatelných aktiv, nicméně tato podoba bude vždy pouhým mezikrokem k podobě finální, tj. té, kterou žádal učitel.

5.3.2 Princip všeobecné spokojenosti

Tento veledůležitý princip byl v podstatě popsán již autorem vyřčenou ekonomickou teorií (viz s. 17). Dotazníkové šetření pak jeho pravdivost nijak nezpochybnilo, ba naopak, svými přesvědčivě kladnými výroky, hrajícími ve prospěch existence šedé ekonomiky, jeho platnost ještě více podtrhlo. Budeme-li v rámci vyhodnocení výsledků respektovat základní praxeologickou nauku⁵⁵, nemůže být o jeho platnosti nejmenších pochyb.

Přesněji tento princip tvrdí, že **veškerá aktivita v rámci studentského šedého trhu se děje pouze z toho důvodu, že je výhodná pro všechny zúčastněné strany, včetně učitele**. První žák poptávající vypracování jemu zadaného úkolu je spokojen, pakliže najde žáka, který mu jej vypracuje, a tento druhý žák je spokojen zase z toho důvodu, že za svou práci obdrží ekvivalentní odměnu. Učitele je možné považovat za spokojeného z toho důvodu, že obdrží od prvního žáka vzorně vypracovaný úkol, který mu zadal.

5.3.3 Princip utajení

Tento princip svou podstatou navazuje na princip přechozí a za pomoci předešlých závěrů (viz výše) je taktéž možné jeho pravdivost snadno ilustrovat. Navažme na situaci, kdy kantor obdržel od žáka vzorně vypracovaný úkol, který je ovšem produktem šedého trhu.

Kantor bude s přijatým výsledkem spokojen pouze za předpokladu, pakliže se nedozví, jaký „šedo-ekonomický“ proces předcházel momentu, kdy mu žák odevzdal svou vyhotovenou práci. Zde vidíme mírný, avšak zcela logický paradox, a sice ten, že **utajení celého procesu přináší užitek všem zúčastněným stranám**, a je tedy naprosto klíčové. Pokud by se totiž učitel o historii celého úkolu cokoliv dozvěděl, nesplňoval by rázem vypracovaný úkol jeho kritéria z toho důvodu, že učitelovým cílem je, aby se daný žák prostřednictvím onoho úkolu něco naučil, a to tak, že ho sám vypracuje a vyvine k tomu potřebné úsilí. Pakliže ale učitel o „šedém původu“ onoho úkolu nic neví, považuje ho za žákem vypracovaný a původní předpoklad je tedy splněn.

Učitelova situace je typickým příkladem jevu, kdy zamlčení některých podstatných informací dodavatelem vede k tomu, že pro spotřebitele má toto zboží nesrovnatelně vyšší hodnotu. Ač je toto chování od dodavatele značně nemorální, ve své podstatě napomáhá ekonomickému růstu, neboť

⁵⁵ Praxeologie. In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Praxeologie>.

umožňuje produkci s nižšími náklady. Žák, který měl úkol vypracovat, raději zaplatil jinému, aby tak učinil. Tím se první žák vzdal určitého množství peněz ve prospěch žáka druhého, ale naopak ušetřil svůj čas, který by do vypracování úkolu musel investovat. Tento ušetřený čas pro něj byl zcela jistě cennější než ona utracená peněžní suma, jinak by totiž směna vůbec neproběhla. První žák má tedy ve výsledku více, než by měl, kdyby úkol vypracovával sám, a to samé lze tvrdit o žáku druhém. Učitel obdrží v obou případech zboží stejné hodnoty, pakliže se o tomto procesu nedozví. Je jasně vidět, že **utajení vedlo k přímému zisku několika zúčastněných a žádné ztrátě.**⁵⁶

⁵⁶ Bavíme se o pocitech učitele, nikoliv o tom, co se daný žák naučil nebo ne. Pakliže by tomu tak bylo, výsledky by byly odlišné a teorie neplatila. Pokud je ale učitelův kapitál jeho spokojenost (ať už jakkoli domnělá), tato teorie platí.

6 ZÁVĚR

Za výsledný produkt této práce lze považovat získání základního povědomí o fungování studentské **šedé ekonomiky, jejíž existenci se podařilo spolehlivě prokázat**. Ze vzešlých poznatků (viz s. 33-34) také víme, co samotné studenty motivuje k obchodování na šedém trhu a jak sami tuto otázku vnímají. Na základě vyhodnocení výsledků pak byly v rámci práce zformulovány elementární ekonomické principy, jimiž se dle zjištění autora studentský šedý trh řídí (viz s. 34–36). **Všechny vytyčené cíle práce byly tedy naplněny**, ne-li předčeny nečekanými zjištěními, která práci ještě rozšířila.

Co se dalších možností zpracování týče, považuje autor za možné zaměřit se na větší množství respondentů a cíleně vyhledávat respondenty z rozdílných sociálních skupin. Dále by přicházelo v úvahu zkoumat vztah členů těchto jednotlivých sociálních skupin k celé problematice a jejich roli v ní. Pro rozsah této práce však byly tyto možnosti zpracování nereálné. Vzhledem k rozmanitosti a složitosti celého problému je pravděpodobné, že tato práce nebude poslední autorovou publikací na dané téma.

Vzhledem k faktu, že předchozí zpracování daného tématu bylo autorem shledáno jako absolutně nedostatečné, lze samotnou práci považovat v tomto směru za průlomovou. Jako první poskytuje interní vhled do citlivého tématu studentské šedé ekonomiky a poodhaluje její mnohé zákonitosti, jakož i její podobu. Tomu vše nesporně napomohl i fakt, že samotný autor spadá do zkoumané skupiny, a má tedy přístup k informacím, ke kterým by se stěží dostal i renomovaný vědec. Osobní zainteresovanost je nespornou výhodou.

7 POUŽITÉ ZDROJE

7.1 Vlastní seminární práce

KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Seminární práce, Gymnázium, Třeboň, Na Sadech 308, obhájeno 28. 5. 2019, [cit. 2020-02-01]

7.2 Vlastní dotazníkové šetření

KUČERA, Oldřich, *Příjmy a výdaje studentů SŠ*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/O4E7I7C1A9G9V2W7W8B5/data/index>

KUČERA, Oldřich, *Studentská šedá ekonomika*, Dotazníkové šetření, [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://my.surveio.com/Z3R2R4A6R2U9R7O1L1E1/data/index>

7.3 Právní předpisy České republiky

Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, § 59

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů § 243–247

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 209

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1011-1014

7.4 Literatura

HAZLITT, Henry. *Ekonomie v jedné lekci*. Praha: Alfa nakladatelství a Liberální institut, 2008. ISBN 80-86389-41-3

ROTHBARD, Murray. *Ekonomie státních zásahů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-10-3

7.5 Internetové zdroje

ANCIENT ROMAN ECONOMY. In: UNRV [online]. UNRV.com, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.unrv.com/economy.php>

Definitions of informal economy, informal sector and informal employment. In: OECD Library [online]. Paris, France: OECD, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: https://www.oecd-ilibrary.org/development/tackling-vulnerability-in-the-informal-economy_103bf23e-en

Informal economy. In: International Labour Organization [online]. Geneva, Switzerland: International Labour Organization, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/lang-en/index.htm>

Informal Economy. In: WIEGO [online]. Manchester, UK: WIEGO, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.wiego.org/informal-economy>

Informal economy: More than 60 per cent of the world's employed population are in the informal economy. In: International Labour Organization [online]. Geneva, Switzerland: International Labour Organization, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_627189/lang--en/index.htm

Neviditelná ruka trhu. In: Masarykova Univerzita [online]. Brno: Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/elportal/estud/esf/js08/dejiny/web/ch05s02.html>

„Nežijeme, abychom jedli, ale jíme, abychom žili.“. In: Citáty slavných osobností [online]. Citaty.net, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/4209-sokrates-nezijeme-abychom-jedli-ale-jime-abychom-zili/?page=4>

Praxeologie. In: Sociologická encyklopedie [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Praxeologie>

Střední školy - školy, třídy, žáci, učitelé v časové řadě 2007/08 - 2017/18. In: Český statistický úřad [online]. Praha: Český statistický úřad, c2020 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61508174/2300421845.pdf/c5380c95-eb6d-4160-8ec3-920deaf76b00?version=1.2>

Tiskové zprávy: Děti, studenti a senioři mohou využít vlaky Českých drah od 1. září za státní slevu. In: České dráhy [online]. Praha: České dráhy, 2008 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <http://www.ceskedrahy.cz/tiskove-centrum/tiskove-zpravy/-30194/>

#ZměňŠkolství. In: Facebook [online]. Menlo Park, California: Facebook, 2004 [cit. 2020-02-02]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/ZmenSkolstvi/>

8 SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Zastoupení dle pohlaví	20
Graf 2: Příslušnost podle kraje.....	21
Graf 3: Rozvrstvení dle typu školy	22
Graf 4: Rozdělení dle ročníku SŠ.....	23
Graf 5: Zkušenost respondentů se šedou ekonomikou na SŠ	25
Graf 6: Výskyt šedé středoškolské ekonomiky v osobní rovině.....	26
Graf 7: Osobní setkání se šedou ekonomikou	27
Graf 8: Vlastní zainteresovanost do šedé ekonomiky	28
Graf 9: Konkrétní podoby šedé ekonomiky na SŠ.....	29
Graf 10: Schvalování šedého trhu	30
Graf 11: Potenciální participace v šedé ekonomice	31
Graf 12: Potenciální využití šedého trhu	32